

kćerkom generala Filipa Vukasovića. Imali su sedam sinova i dvije kćeri. Sinovi su se također posvetili vojničkoj službi. Najstariji, **JURAJ ANTUN** (1723?-1805), bio je dulji niz godina instruktor u toskanskoj vojsci, guverner Elbe, generalmajor. General **KARLO IVAN** bio je zapovjednik serežana. **VINKO** (1755-1832) bio je konjički general, vitez Reda Marije Terezije 1799, podmaršal, podkapetan kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1813. i vojni guverner Venecije 1815. Kći **MARIJA CECILIJA** udala se za baruna Portnera. Njihova kći **ANA** postala je žena Franje Jelačića. Posljednji vlasnik Svete Jelene bio je **IVO KNEŽEVIĆ**.

OBITELJ JELAČIĆ OD BUZINA

Stara plemićka obitelj, koja je od 16. stoljeća naovamo dala brojne krajiške oficire. Posjedi su im se nalazili oko Une i Kupe, a kada su ih osvojili Turci, obitelj se preselila u Turopolje, gdje su posjedovali Buzin, Kurilovec i Malu Mlaku. Po Buzinu nose od početka 18. stoljeća pridjev Buzinski (Bužimski, Bužinski). Obitelj se dijeli u dvije grane, stariju plemićku i u mlađu grofovsku. Iz mlađe grane potječe podmaršal **FRANJO JELAČIĆ** (1746-1810), oženjen **ANOM PORTNER** (1775-1837). 1808. podijeljen mu je predikat baruna. Njegovom najstarijem sinu Josipu dodijeljen je predikat grofa 1854, a sinovima Đuri i Antunu 1859.

Najpoznatiji član obitelji bio je **JOSIP** (1801-1859). Naobrazbu je stekao u bečkom Theresianumu, a vojničku je službu započeo u Galiciji. 1830. premješten je ogulinskoj regimenti s kojom je ratovao u Italiji i Bosni. Pod utjecajem Ljudevita Gaja oduševio se za narodni pokret. 1848. izabran je od hrvatskog Sabora, a kasnije imenovan od cara, hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim banom, koju je čast obnašao do smrti. Ujedno je postao tajnim savjetnikom, podmaršalom i vrhovnim zapovjednikom vojske u Hrvatskoj i Vojnoj krajini. Izdao je proglas o ukidanju feudalnih odnosa i ponašao se u skladu s politikom Narodne stranke. Odnosi mađarske vlade prema bečkom dvoru kao i odnosi mađarske vlade prema slavenskom pitanju, unatoč pokušajima hrvatskog Sabora da se riješe sporazumno, završili su objavom rata (7. IX 1848). Uspjeh ratnih operacija označio je pobjedu reakcije. Jelačić se pokušao oduprijeti apsolutističkim nastojanjima bečkog dvora i germanizaciji, ali bez uspjeha. Mlađi brat, **ĐURO** (1805-1901), bio je također vojnik.

1849. postaje general, a 1856. podmaršal. Na Saboru 1861, prigodom polaganja zakletve za podkapetana Hrvatske, održao je patriotski govor, zbog kojeg je bio umirovljen i interniran u Celovcu. Povukao se na svoj posjed u Nove Dvore kraj Zaprešića, gdje je i umro. Najmlađi brat **ANTUN** (1807-1875) bio je konjički oficir. Umro je kao podmaršal u Grazu.

OBITELJ DRAŠKOVIĆ OD TRAKOŠĆANA

Potječe iz Like, odnosno iz okolice Knina. Osnivač roda bio je **BARTOL** (umro 1538), koji se pred Turcima doselio u Pokuplje. Predikat baruna dodijeljen im je 1567, a grofa 1635. Među brojnim posjedima najvažniji je Trakošćan, koji se u vlasništvu obitelji nalazi od druge polovine 16. stoljeća. Pojedini članovi obitelji igrali su u vremenu od 16. do 19. stoljeća značajnu ulogu kao vojnici, političari i crkveni dostojanstvenici.

JURAJ II. (1525-1587) bio je zagrebački biskup, kardinal i ban (1567-1576). Kada je 1573. ugušena seljačka buna, predložio je kralju da se Matija Gubec „za primjer drugima“ okruni usijanom željeznom krunom. U vrijeme svoga banovanja uspješno je organizirao obranu pograničnih krajeva Hrvatske od turskih napadaja. Ostavio je u rukopisu nekoliko traktata, povijesti Tridentskog koncila, zbirku propovijedi i govora.

IVAN V. „Januš“ (1669-1733) bio je veoma ugledna ličnost. 1699. bio je veliki župan valpovački i baranjski, kasnije vukovarski i baranjski, kraljevski komornik i savjetnik. 1704. ratovao je protiv Franje II. Rákóczyja. 1708. imenovan je generalom. 1712. sudjelovao je kod donošenja „hrvatske pragmatičke sankcije“. 1716. ratovao je kao podmaršal na turskoj granici i osvojio neke utvrde. 1718. postao je savjetnikom Ratnog vijeća, banskim namjesnikom, a 1732. banom. Ženio se dva puta. Druga žena mu je **MARIJA KATARINA BRANDIS** (?-1751) s kojom je imao tri kćeri i sina **JOSIPA KAZIMIRA** (1716-1765), koji je bio istaknuta vojnička ličnost. Sudjelovao je u ratu s Turcima 1736-1739, istakao se na talijanskom ratištu 1748. te je imenovan pukovnikom, a 1750. generalom. 1755. ugušio je pobunu seljaka na području Ludbrega i Koprivnice. Osobito se istakao u Sedmogodišnjem ratu te je 1758. dobio Red Marije Terezije, a 1765. komanderski križ istog Reda. U svom dvorcu Brezovica dao je oslikati veliku dvoranu prizorima bitaka

iz Sedmogodišnjeg rata. Žena mu je bila **SUZANA MALATINSKA** (oko 1720-?). Najznačajniji član obitelji bio je **JANKO** (1770-1856), koji je uz Gaja bio jedan od glavnih predstavnika narodnog preporoda. **JURAJ V.** (1803-1881) bio je podmaršal. Radi obnove Trakošćana prodao je 1853. Klenovnik da bi osigurao potrebna novčana sredstva. Dvorac je pregrađen u neogotičku građevinu, koji se kao takav sačuvao do danas. Bio je prvi fotoamater u Hrvatskoj. Radio je oko 1850. portrete obitelji, reprodukcije umjetničkih djela i pejzaže.

Na ovoj izložbi predmeti namještaja imaju isključivo dekorativno značenje. Za fotodokumentaciju matičnih utvrda i dvoraca korištene su fototeke Povijesnog muzeja Hrvatske, Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu i Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture SRH.

Imena osoba tiskana u tekstu debljim slovima znače, da su njihovi portreti na ovoj izložbi.

Mr Marija Šercer

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE

Zagreb, Matoševa 9

KROZ PROZORE PROŠLOSTI

(Podsjetnik na neke plemićke obitelji)

9248
069
30

PODSJETNIK NA NEKE PLEMIĆKE OBITELJI

U hrvatskoj povijesti neke su plemićke obitelji odigrale značajnu ulogu. One su u određenom vremenskom razdoblju bile nosioci društveno-političkih kretanja, pokretači kulturnih zbivanja, utemeljitelji crkvenih i znanstvenih ustanova, a uz druge faktore djelovali su i na razvoj privrede. Hrvatsko plemstvo braneći svoje privilegije, odupiralo se na razne načine centralističkim i apsolutističkim težnjama Habsburgovaca. Braneći svoje posjede ratovali su s Turcima, a na izvjestan način ratovali su i s vlastitim narodom, gušeći seljačke ustanke. Iz mnoštva plemićkih obitelji, čije su se loze već odavno ugasile, odabrali smo nekoliko najznačajnijih. Među njima nalaze se pojedinci vrijedni pažnje i sjećanja, a neki od njih bili su sudionici burnih povijesnih događaja. Uz njih se vezuju njihove matične utvrde i dvorci po kojima su dobili pridjevak. To su Patačići od Zajezde, Ratkay od Velikog Tabora, Zrinski, Kneževići od Svete Jelene, Jelačići Buzinski i Draškovići Trakošćanski.

U feudalnom sistemu plemići su jedini punopravni članovi društva s pravom na političko djelovanje. U vrijeme cvata spomenutih obitelji, plemstvo dodijeljuje vladar poveljom, kojom se između ostalog daruje obiteljski grb i predikat plemića, baruna ili grofa. Plemstvo je u pravilu nasljedno i prenosi se na potomstvo bez obzira na spol. Dodijeljuje ga vladar za osobite zasluge učinjene njemu, za hrabro držanje i podvige u ratu ili u nekim drugim izuzetnim prigodama.

OBITELJ PATAČIĆ OD ZAJEZDE

Doselila se početkom 15. stoljeća iz Bosne. Ženidbenim vezama i darovnicama vladara proširivali su posjede, čiji je opseg bio najveći krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Ostavili su trag u mnogim mjestima Hrvatskog Zagorja, a dvije palače u Varaždinu nose njihovo ime. Za obitelj je osobito zaslužan **ALEKSANDAR** (1697-1747), koji je 1735. dao u Beču izraditi album „Status familiae Patachich“. Vjerojatno je po njegovoj narudžbi izrađena galerija portreta, čiji su likovi plod mašte nepoznatog slikara. Obitelj se dijelila na nekoliko grana, koje su se čak

međusobno ženile. 1706. dobili su barunat, a dio obitelji dobio je 1735. grofovsku čast.

Prema obiteljskoj tradiciji osnivač roda je **NIKOLA** stariji (oko 1400). **NIKOLA I.** je ženidbom s Katarinom Herkffy 1536. dobio pridjevak „de Mellen aliter Zajezda“. Njegov sin **PETAR** poginuo je 1566. pri opsadi Sigeta. **STJEPAN II.** (1576?-1629) bio je visoki činovnik (banski namjesnik, kraljevski komornik i protonotar kraljevine). Sjedište mu je bilo u Vidovcu kraj Varaždina, a njegova nadgrobna ploča iz 1629. nalazi se u župnoj crkvi. Njegov sin **STJEPAN IV.** poginuo je u borbi s Turcima (1685. ili 1687). **BALTAZAR II.** (1663-1719) prikazan je u ratobornoj pozi s uzdignutom sabljom. Bio je pristalica dvora i zauzimao je visoke državne položaje (veliki župan virovitički, carski šavjetnik). 1710. dobio je na dar nekadašnje posjede Zrinskih, Vrbovec i Rakovec. Iz njegovog dnevnika (pisan od 1687. do 1690. i od 1691. do 1717) saznaje se, da je sudjelovao u oslobođenju Osijeka 1687. Bio je veseljak i osnivač društva „Pinta“. Njegov brat **JURAJ III.** (? -1716) posvetio se svećeničkom zvanju. 1699. postao je kanonikom zagrebačkim, a 1704. biskupom bosanskim. Njegovom zaslugom ukrašena je 1710-1711. knjižnica pavlinskog samostana u Lepoglavi. **ADAM** (1715/7-1784) bio je od 1759. biskup u Velikom Varadinu. 1776. postao je nadbiskup kaločki. 1777. rektor Sveučilišta u Pešti, a 1779. dobio je Red sv. Stjepana. Kao ljubitelj glazbe osnovao je u svom dvorcu u Velikom Varadinu orkestar za koji je sam pisao koncertne skladbe i opere. U rukopisu je ostao njegov latinsko-kajkavskojnjemački rječnik. Posljednji član obitelji bila je **ELEONORA** (1770-1834). Prema oporučnoj želji svoga supruga **BARTOLA** rasprodala je posjede da bi stvorila novčanu zakladu za potpomaganje kmetova. Bila je predsjednica prvog dobrotvornog društva u Varaždinu.

OBITELJ RATKAY OD VELIKOG TABORA

Potječe s područja nekadašnje sjeverne Ugarske (danas Čehoslovačka). Ime su dobili po mjestu Ratka. Kapetan **PAVAO I.** došao je s četama bana Ivaniša Korvina u Hrvatsku. 1502. zajedno s braćom dobio je za vojne zasluge posjede Jurketinec i Veliki Tabor. Posjede uvećavaju ženidbenim vezama. 1559. dobili su predikat baruna, a 1687. grofa.

Jedan od značajnijih članova obitelji bio je povjesničar **JURAJ II.** (1612-1666) čovjek burna života. Po zvanju svećenik, bio je sudionik mnogih bitaka s Turcima kao i nekih političkih zbivanja. Umro je 1666. kao župnik crkve sv. Ivana u Novoj Vesi u Zagrebu. Iza sebe ostavio je djelo: „Memoriae Regum et Banorum Dalmatiae, Croatiae & Sclavoniae“, izašlo u Beču 1652.

Izloženo rodoslovno stablo obitelji Ratkay potječe iz 1782. Na zoran način prikazuje stablo s medaljonima u kojima su na shematizirani način prikazani članovi obitelji. Portret **IVANA III.** (1647-1683) prikazuje redovnika-isusovca, koji se 1680. uputio u daleki Meksiko radi misionarske djelatnosti. Ubijen je 1683. Ostavio je opis putovanja do Meksika i po Novom Meksiku na latinskom jeziku. **JOSIP IVAN KRSTITELJ** (1719?-prije 1793) posljednji je potomak ove obitelji.

OBITELJ ZRINSKIH

Odvjetak grane knezova Bribirskih iz plemena Šubića prozvan po utvrdi Zrin — Zrinski. Predikat grofa dobili su već u 16. stoljeću, što je vidljivo s pečata **NIKOLE IV.** iz 1549. (comes perpetuus). Njihov uspon do najmoćnije obitelji u Hrvatskoj započinje za **NIKOLE III.** (1489-1534), koji je na temelju baštinskog ugovora sklopljenog 1509. s banom Ivanom Karlovićem, naslijedio sve njegove posjede, koji nisu došli pod tursku vlast. Njegov sin **NIKOLA IV.** (1508?-1566) uvećao je posjede na taj način što je za sredstva uložena za obranu zemlje dobio za uzvrat 1541. dobra Vranskog priorata, a 1546. Medimurje. Ženidba s Katarinom, sestrom Stjepana Frankopana Ozaljskog, omogućila mu je 1544. sklapanje baštinskog ugovora pomoću kojeg je postao vlasnik Ozlja i nekih gradova u Primorju, od kojih se Bakar razvio u najvažniju izvoznu luku. Bansku čast obnašao je od 1542. do 1557. U više navrata isticao se u borbi s Turcima. 1561. preuzeo je dužnost kapetana u Sigetu, gdje je poginuo 1566. Poslije njegove smrti Zrinski gube posjede između Kupe i Une i prenose svoja sjedišta u Čakovec i Ozalj.

Sin Nikolin **JURAJ IV.** (1549-1603) prelazi na protestantsku vjeru i osniva tiskaricu u Nedelišću. Njegova se djeca **NIKOLA VI.** (umro 1625) i **JURAJ V.** (1598?-1626), zalaganjem mađarskog protureformatora Petra Pázmánya, obraćaju na katolicizam.

Juraj V. bio je ban od 1622. do 1626. Sudjelovao je u Tridesetogodišnjem ratu. Umro je 1626, navodno otrovan u Beču. Njegovi sinovi **NIKOLA VII.** (1620-1664) i **PETAR IV.** (1621-1671) dobili su odličnu humanističku naobrazbu. Nikola je proslavio kao mađarski pjesnik i pisac vojno-taktičkih tekstova. Bio je hrvatski ban od 1649. do 1664. Poslije mira u Vašvaru (1664) postaje središnja ličnost zavjere organizirane protiv politike bečkog dvora. Neočekivano pogiba u lovu u Kuršanečkom lugu 1664. Njegov brat Petar postaje hrvatski ban od 1665. do 1670. U zavjeru je uključio i svog šurjaka, Franu Krstu Frankopana, čijom se sestrom, **KATARINOM** (1625-1673), oženio 1641. Kako zavjera nije uspjela, urotnici su pogubljeni 1671. u Bečkom Novom Mjestu, a njihova su imanja zaplijenjena. Petar Zrinski isticao se također književnim radom. Preveo je na hrvatski jezik ep svoga brata Nikole pod nazivom „Adriansko-ga mora Sirena“, Venecija 1660. Vjerojatno je zajedno sa ženom sudjelovao kod prijevoda i sastavljanja „Gatalice“ (Sibile), dok je ona samostalno priredila molitvenik „Putni tovaruš“, štampan u Veneciji 1661. Katarina Zrinska umrla je 1673. kao zatvorenica jednog samostana u Grazu. Sin jedinac **IVAN IV. ANTUN** (1651-1703) umro je poslije 20 godina tamnovanja na Schlossbergu u Grazu. Od tri kćeri, najstarija **JELENA II.** (1643-1703), udala se za ugarskog velikaša Franju Rákóczyja, a poslije njegove pogibije (1676) za velikaša Emerika Thökölyja. Oboje su umrli u izgnanstvu u Turskoj. Druga kći, **JUDITA PETRONILA**, bila je redovnica i umrla oko 1700, kao nadstojnica samostana klarisa u Zagrebu. Treća kći, **ZORA VERONIKA**, također redovnica, umrla je u Celovcu. Sin Nikole Zrinskog, **ADAM** (rođen 1662), pao je u bitci kod Slankamena 1691.

OBITELJ KNEŽVIĆ OD SVETE JELENE

Potječu iz Brotnja u Hercegovini. Prvo su se prezivali Kruševići. **IVAN**, sin kneza **FILIPA** (poginuo kod Jajca 1463), pobjegao je pred Turcima u okolicu Gračaca. Matija Korvin dodijelio mu je plemstvo 1466, koje je potvrđeno 1628. 1763. dodijeljen im je predikat baruna. Darovnicu na posjede Strido (Štrigova) i Sveta Jelena dobili su 1802.

MARTIN KNEŽEVIĆ (1708-1781) istaknuta vojna ličnost. Za zasluge u Sedmogodišnjem ratu dobio je Red Marije Terezije i barunat. Oženio se **URŠULOM**,